

„Kapsukizmas“ ir „angarietistai“: konfliktas tarp Lietuvos komunistų partijos lyderių 1926–1927 metais

Marius Ėmužis

Asistentas, daktaras
Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Naujosios istorijos katedra
El. paštas: marius.emuzis@if.vu.lt

Santrauka. XX a. trečiajame dešimtmetyje tarp Lietuvos komunistų partijos (LKP) lyderių Zigmo Aleksos-Angariečio ir Vinco Mickevičiaus-Kapsuko, veikiančių Maskvoje, kilo konfliktas. Jis buvo sąlygotas skirtingų taktinių sampratų, veikimo krypčių, abipusių ne simpatijų. 1925–1926 m. Z. Angarietis dėl V. Kapsuko užimtumo ir patirtos ligos ėmė dominuoti LKP reikaluose ir palaipsniui izoliuoti V. Kapsuką. Pasveikęs V. Kapsukas norėjo susigrąžinti pozicijas ir kreipėsi į Kominternu vykdomąjį komitetą, prašydamas konfliktą spręsti. Konflikto raiška įgavo labai asmenišką pobūdį – abu lyderiai telkė savo šalininkus, o iš taktinių nesutarimų peraugo į abipusį bandymą pašalinti varžovą arba jo šalininkus iš svarbių postų, sumenkinti jo įtaką. Kominternu suburta komisija, turėjusi užsiimti arbitražu, laikėsi balansuojančios pozicijos: nors norėjo grąžinti *status quo*, visgi konfliktą tik konservavo, o ne išsprendė.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos komunistų partija (LKP), V. Kapsukas, Z. Angarietis, konfliktas, Kominternas, komunistinis pogrindis.

“Kapsukism” and the “Angarietists”: The Conflict between Leaders of the Communist Party of Lithuania in 1926–1927

Summary. From about 1923 onwards, two leaders of the Communist Party of Lithuania (CPL), Zigmantas Aleksa-Angarietis and Vincas Mickevičius-Kapsukas, began to disagree on the tactics and direction of the party. In 1925–1926, because of the workload in the Comintern apparatus and the subsequent illness of V. Kapsukas, Z. Angarietis began to dominate in CPL matters and isolated V. Kapsukas from decision-making within the CPL and information pertaining to it. When V. Kapsukas recovered from his illness, he sought to recover his positions and wrote an appeal to the Comintern Executive Committee, asking the committee to resolve the conflict. Because of this, the conflict got more personal: both individuals started to gather supporters, initiating a power struggle for leadership positions, while the conflict itself, beginning with a disagreement about tactics, evolved into a personal matter. The Comintern formed a commission to resolve the conflict, but they took a balancing position: the commission wanted to maintain the *status quo*, but instead managed only to delay and not resolve the conflict.

Keywords: Communist Party of Lithuania, communist underground, Comintern.

Received: 27/09/2021. Accepted: 20/11/2021

Copyright © 2021 Marius Ėmužis. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Po Trečiojo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų 1926 m. ir naujos koalininės vyriausybės reformų, Lietuvos komunistų partijai (LKP) buvo susidariusios palankios sąlygos veikti. Tačiau tuo nebuvo rimtai pasinaudota. LKP trūko žmonių, turinčių pagrindinės ir legalios veiklos patirties, bet svarbiau buvo dažni nesutarimai ir nemenkas vidinis vadovybės susiskaldymas. Lietuvoje veikę LKP Centro komiteto (CK) nariai kartais nesutardavo, ko imtis, o Maskvoje dirbę LKP lyderiai Zigmas Aleksa-Angarietis ir Vincas Mickevičius-Kapsukas buvo užsiėmę tarpusavio santykių aiškinimusi, peraugusiu į kovą ir bandymą uzurpuoti vadovavimą bei pašalinti ar izoliuoti varžovą.

Šie nesutarimai sovietmečiu buvo viena iš nutylimų komunistinio pagrindžio istorijos temų. Apie juos pirmą kartą viešiau prabilta 1957 m., atsiminimų vakare, skirtame Z. Angariečiui. Tąkart Partijos istorijos instituto prie LKP CK direktorius Romas Šarmaitis (pats buvęs Z. Angariečio padėjėjas LKP atstovybėje Maskvoje) sakė: „Čia buvo liečiamas klausimas apie nesutarimus, kurie buvo partijos vadovybėje, konkrečiai tarp Kapsuko ir Angariečio. Tie nesutarimai buvo, visiškai teisingai. Bet, suprantama, nėra jokio reikalo tuos nesutarimus pūsti ir perdėti vertinti. <...> Tai, kas buvo nepakankamai reikalinga tuose ginčiuose, mes dabar, sekantį kartą, sugebėsime atmesti ir nekreipti į tai dėmesio.“¹ Ši pagrindinio partijos istoriko mintis nubrėžė gaires, kaip reikėtų vertinti Z. Angariečio ir V. Kapsuko nesutarimus ir ką juose reikėtų akcentuoti – tik įvairius klausimus dėl veikimo taktikos ir LKP istorijos, bet ne asmeniškumus ir ginčius dėl vadovavimo partijai. Tad oficialioje partijos istorijos knygoje konfliktas buvo pateiktas kaip „diskusija“, jai skirta vos pastraipa².

Iš kitos pusės, jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę rašę istorikai ne visai teisingai interpretavo šių nesutarimų raišką. Istorikas Vytautas Tininis manė, kad konfliktas kilo tarp Maskvoje buvusių LKP lyderių ir Lietuvoje veikusių pagrindininkų, neva nusprendusių veikti savarankiškiau. Kaip to įrodymas pateiktas 1926 m. rugsėjo plenumo Kaune sušaukimas (plenumai jau kurį laiką vyko tik Maskvoje) ir LKP CK sekretoriaus Karolio Poželos prašymas pašalinti V. Kapsuką iš „Komunisto“ redakcijos³. Tačiau tai K. Požėla darė su Z. Angariečio žinia ir pritarimu. Nėra jokių šaltinių, liudijančių apie jų abiejų nesutarimus, o atvirkščiai – išlikę nemažai susirašinėjimo, liudijančio gana glaudų ryšį. Prieš V. Kapsuką nukreipti LKP CK veiksmai buvo ne perversmas partijoje prieš Kominterną diktatą, kaip manė V. Tininis, bet bandymas kartu su Z. Angariečiu izoliuoti V. Kapsuką nuo LKP reikalų.

Konfliktas buvo reikšmingas. Jis nubrėžė santykius partijoje ir dalį partinės veiklos bent dešimtmečiui: bandydamas įtvirtinti padėtį partijos vadovybėje Z. Angarietis pradėjo telkti ratą savo šalininkų, netrukus įgavusių nemenką įtaką (Kazys Sprindys, Antanas Sniečkus); daugelis net ir nenorėdami įsiveldavo į šias kovas; o Kominterną komisijos, sprendusios konfliktą, balansavimo pozicija ir bandymas nefavorizuoti nei V. Kapsuko,

¹ R. Šarmaičio pasisakymas, 1957-05-17, in: Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. 77, ap. 28, b. 254, l. 211.

² *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, 1978, p. 194.

³ V. Tininis, 2000, p. 16–18.

nei Z. Angariečio lėmė, kad kone dešimtmetį vėliau LKP vyravo dvišaldystė, o nesutarimai buvo užkonservuoti. Galbūt todėl po V. Kapsuko mirties 1935 m., kai Z. Angariečiui savotiškai atsirišo rankos, nesutarimai tarp jo ir V. Kapsuko šalininkų vėl prasiveržė⁴.

Šio straipsnio objektas yra Z. Angariečio ir V. Kapsuko konfliktas, prasidėjęs bent nuo trečiojo dešimtmečio pradžios, bet subrendęs 1926–1927 m., ir to sąlygoti šių veikėjų veiksmai: šalininkų telkimas, bandymas varžovą pašalinti iš vadovybės ir arbitražo konflikte paieškos. Siekiama iširti šio konflikto eigą ir būdus, kuriais buvo stengiamasi paveikti varžovą. Siekiant tikslo nagrinėjamas jėgų pasidalijimas partijoje 1926–1927 m., šalininkų telkimas ir kiti besivaržančiųjų siekiniai, taip pat nagrinėjamas 1927-aisiais vykęs Kominterno komisijos, tyrusios nesutarimus, darbas ir jo rezultatai LKP IV konferencijoje 1927 m. rudenį.

Akcentuotina, kad straipsnyje nebus plačiai gilinamasi į nesutarimų idėjinę pusę, jie bus tik charakterizuojami, nes tai susiję su įvairiomis veiklos peripetijomis (net nuo 1905 m.), LKP veikimo taktikos ir veiksmų vertinimą, neretai paveiktą ir besikeičiančios sovietų vadovybės pozicijos. Dar viena priežastis, kodėl analizuojama konflikto eiga, o ne nesutarimų idėjinė pusė ar LKP taktika, yra tai, kad to meto LKP veiklos aspektų esmė yra iš dalies žinoma ir jau šiek tiek aptarta istoriografijoje. Vienas tokių aspektų – LKP tikslai ir veikla Trečiojo Seimo rinkimuose, tyrinėta istoriko Algimanto Kasparavičiaus⁵. Naudodamas ne tik Lietuvos, bet ir Rusijos archyvų duomenis, istorikas matė LKP, Kominterno ir SSRS užsienio politikos dėmenis 1926 m. LKP taktikoje. SSRS veiksnį Lietuvos vidaus politikoje tyrė ir istorikas Zenonas Butkus. Jis parodė, kad po 1926 m. gruodžio 17-osios perversmo Sovietų Sąjunga, siekdama užkirsti kelią Lietuvos ir Lenkijos suartėjimui, rėmė tautininkus ir buvo linkusi užsimerkti prieš vykdomą komunistų persekiojimą⁶. Su šia politika iš dalies susijęs ir kitas LKP taktikos ar veiklos aspektas, kuris buvo aptartas istoriko Artūro Svarausko⁷. Tai klausimo, ar 1926 m. komunistai planavo perversmą, analizė, mat įspėjimais ir prevencija būsimam komunistų perversmui buvo grindžiamas 1926 m. gruodžio 17-osios perversmo reikalingumas. Istorikas konstatavo, kad komunistai 1926 m. nenorėjo nuversti Mykolo Sleževičiaus vyriausybės, net priešingai – „norėjo, kad ši Vyriausybė išliktų valdžioje kuo ilgiau, nes esant liberaliai jos politikai tikėjosi tapti legalia Lietuvos politine partija“⁸. Visų autorių vertinimai nekelia didesnių abejonių. Įdomu, kad LKP taktika rinkimų metu ir iškart po jų bei požiūris į vyriausybę daugiausia buvo Z. Angariečio taktinio veikimo išraiška (galbūt diktuoja „iš aukščiau“), daliai kurios V. Kapsukas prieštaravo.

Šiame tyrime remiamasi Rusijos ir Lietuvos archyvuose saugomais dokumentais. Pirmiausia tai V. Kapsuko ir Z. Angariečio raštai ir straipsniai, saugomi byloje Lietuvos ypatingajame archyve (f. 77) ir Rusijos socialinės politinės istorijos archyve (f. 495). Nors šaltiniai atveria šių veikėjų požiūrį, bet yra gana komplikuoti, praeities įvykius

⁴ M. Ėmužis, 2019.

⁵ A. Kasparavičius, 1999.

⁶ Z. Butkus, 2019.

⁷ A. Svarauskas, 2016.

⁸ A. Svarauskas, 2016, p. 54.

nušviečiantys itin subjektyviai, jau faktiškai reaguojant į tai, kaip įvykiai pasisuko. Šiuos šaltinius papildė Z. Angariečio susirašinėjimas su Lietuvoje veikusiais pagrindininkais ir šių laišku Z. Angariečiui. Tai taip pat subjektyvus šaltinis, atskleidžiantis Z. Angariečio veiklos metodus, siūlymus, dominavimą, bet kadangi laišku rašyti operatyviai reaguojant į įvykius, nėra retrospektyvus jų permąstymo produktas. Be to, jie atskleidžia asmenines veikėjų mintis apie konfliktą. Galiausiai nagrinėtos Kominterno komisijos, tyrusios nesutarimus, ir LKP IV konferencijos stenogramos. Čia toliau buvo aiškinamasi nesutarimų eiga ir esmė, bet svarbiau, kad per juos pasimatė Kominterno ir LKP veikėjų pozicija dėl konflikto ir jo padariniai. Stenogramos rašytos posėdžio metu, bet vėliau buvo duotos pasisakiusiesiems, kurie galėjo jas šiek tiek pakoreguoti. Korekcijų esama nemažai, bet jos nebuvo esminės.

Padėtis LKP vadovybėje ir konflikto brandimas 1925–1926 metais

1926-aisiais subrendęs LKP lyderių konfliktas nebuvo naujiena. Nesutarimų radosi bent jau nuo 1923 m., kai buvo nesutarta dėl taktikos rinkimuose į Seimą⁹, o ypač jie paaštrėjo 1926 m. Tai lėmė ne tik vidinės, bet ir išorinės priežastys. 1926-ieji buvo gana aktyvūs ir audringi visai Lietuvai: nuo pavasario karingos rinkimų į Trečiąją Seimą kampanijos, rinkimų rezultatų, koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės veiklos, dešiniųjų kelto „bolševikinio perversmo“ pavojaus retorikos iki Gruodžio 17-osios perversmo. Audringi jie buvo ir LKP: pirmiausia įvairiomis priemonėmis bandant užtikrinti krikdemų pralaimėjimą rinkimuose, o vėliau dėl pasikeitusių veikimo sąlygų, kurias lėmė naujos vyriausybės politika, karo padėties panaikinimas, amnestija politiniams kaliniams, cenzūros mažinimas. Bet, kitaip nei skelbė to meto retorika apie „tuoj būsiantį bolševikinį perversmą“, LKP užėmė gana dviprasmišką poziciją, vengė aktyviai priešintis naujai vyriausybei, nes po nesėkmingos, gana spontaniškos 1926 m. birželio 13 d. demonstracijos LKP paskelbė laikinai draudžianti demonstracijas¹⁰, kurios buvo viena iš nedaugelio viešų komunistinės veiklos formų. Besikeičiančios veikimo sąlygos ir poreikis priimti sprendimus gilino senesnius ir kūrė naujus nesutarimus partijos viduje.

Konflikto brandimas buvo matomas viešai (nors nebūtinai buvo gerai suprantama nesutarimų esmė), nes V. Kapsuko ir Z. Angariečio kritiški straipsniai ir atsakymai į juos buvo publikuoti keliuose 1925 m. LKP CK laikraščio „Komunistas“ numeriuose. Kitaip nei gali atrodyti iš to aktyvumo, V. Kapsukas nebuvo itin susikoncentravęs į LKP reikalus. Jis turėjo nemažą darbo krūvį Kominterno aparate, o 1925 m. pabaigoje susirgo, du mėnesius praleido ligoninėje ir dar daugiau nei pusę metų gydėsi¹¹. Tačiau polemikos tai nesustabdė ir Z. Angarietis 1926 m. pirmajame „Komunisto“ numeryje vėl parašė straipsnį, kritikuojantį V. Kapsuko poziciją. Straipsnyje konstatavo, kad „tokių ginčų

⁹ Письмо З. Ангаретиса в Президиум ИККИ, 1923-03-28, in: LYA, f. 77, ap. 6, b. 11, l. 3.

¹⁰ Tai buvo paskelbta oficialiame partijos laikraštyje ir vėliau buvo vienas iš esminių ginčų punktų. Žr. *Tiesa*, 1926, Nr. 49.

¹¹ Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-02-21, in: Российский Государственный Архив Социально-Политической Истории (toliau – РГАСПИ), ф. 495, оп. 60, д. 227, л. 64.

nebuvo net 1921 m., kada mūsų CK oficialiai pripažino krizę mūsų partijoj, kada visa partija turėjo svarstyt partijos padėtį¹². Tuo metu sirgęs V. Kapsukas negalėjo atsakyti, ir nors Z. Angarietis viešai, straipsniuose, konfliktą vertino kaip pozityvią diskusiją, kuria yra stiprinama partija¹³, realiai manė ir elgėsi kiek kitaip. Naudodamasis V. Kapsuko užimtumu, o vėliau ir liga¹⁴ jis ėmė stipriau dominuoti LKP reikaluose, telkti šalininkus ir nuosekliai izoliuoti V. Kapsuką bei formuoti jo, kaip esančio opozicijoje CK ir net visai VKP (b), įvaizdį.

Straipsniu nesiekiami išsiaiškinti nesutarimo idėjinio turinio, tačiau svarbu šiek tiek tai apžvelgti. Nors konfliktas netruko pasireikšti kaip asmeninis, jis išaugo iš taktinių, idėjinių nesutarimų. Be to, net ir tada, kai jau buvo pereita prie asmeniškumų, šalia likdavo ir įvairūs kaltinimai, taip pat kaltinimai V. Kapsukui priklausant VKP (b) opozicijai ir formuojant lietuvišką trockizmą („kapsukizmą“). Tai buvo rimtas kaltinimas, bet vargiai turėjęs pagrindo ir veikiau taip pat buvęs asmeniškumų tąsa arba kovos taktika. Trečiajame dešimtmetyje VKP (b)¹⁵ vyko arši kova. Per partijos plenumus ar partinėje spaudoje virė diskusijos, bet opozicija visada buvo laikoma mažuma ir dėl to gana smarkiai diskredituojama. Todėl priklausymas ar apkaltinimas priklausymu opozicijai buvo savaimė diskredituojantis. Taip manė ir pats V. Kapsukas: „Kaltinimas slaptu ar atviru priklausymu VKP opozicijai <...>, tai geriausias būdas diskredituoti savo partinį varžovą. Dėl to d. Angarietis, šiuo kaltinimu stengiasi primesti vis kitus savo kaltinimus, nukreiptus prieš mane. <...> Prisipažįstu, kad laukiau iš d. Angariečio kokių tik nori kaltinimų, bet ne priklausymu ar idėjiniu artumu VKP (b) opozicijai, nes visiems draugams <...> buvo visiškai aišku mano aštrus neigiamas santykis ir su opozicija 1921 m., ir 1923 m. ir 1924 m. ir galiausiai 1926 m.¹⁶ Vėliau dirbusi Kominterno komisija jokių priekaištų dėl priklausymo opozicijai V. Kapsukui nereiškė.

Esmingiausias to meto taktinis nesutarimas tarp abiejų LKP lyderių buvo dėl požiūrio į laikiną stabilizaciją Lietuvoje ir su tuo sietinus taktikos pokyčius. 1925 m. Kominterno vykdomojo komiteto plenumė buvo konstatuota „laikina kapitalizmo stabilizacija“¹⁷. Tai reiškė, kad, „kol Europoje nebus komunizmo jėgų pakilimo“, turėjo kisti Kominterno taktika ir veikla užsienyje, ji turėjo tapti lankstesnė ir aktyvesnė. Kompartijos turėjo daugiau naudoti legalias priemones, aktyvinti darbininkų judėjimą per profesines sąjungas, ginti jų interesus ir dėl įtakos darbininkijai kovoti su socialdemokratais¹⁸. V. Kap-

¹² Z. Angarietis, „Dėl ginčų taktikos klausimais“, in: *Komunistas*, 1926, Nr. 1, p. 18–25.

¹³ Ten pat, p. 18.

¹⁴ Kai V. Kapsuko sveikata pablogėjo tiek, kad iškilo klausimas dėl tolesnio jo darbo Kominterno aparate, LKP CK posėdyje, kuriame pats V. Kapsukas nedalyvavo, buvo sprendžiami finansiniai klausimai, susiję su jo tolesniu darbu ir sveikata. Situacija buvo tokia, kad jeigu dėl ligos V. Kapsukas būtų priverstas palikti darbą Kominterno aparate, jo „išlaikymas“ būtų atitekęs LKP, tad buvo nutarta prašyti papildomų pinigų („subsidijs“) ir užtikrinti tolesnį gydymą. Pradėta rūpintis ir pensija Kapsukui, galbūt taip norint užtikrinti jo pasitraukimą nuo LKP reikalų. LKP CK posėdžio 1925-07-04 protokolas, in: LYA, f. 77, ap. 8, b. 1, l. 45.

¹⁵ Iki 1925 m. pabaigos partija vadinosi Rusijos komunistų partija (bolševikų) – RKP (b).

¹⁶ В. Мицкевич-Капсукас, „Мои расхождения с тов. Ангариетисом и ЦК КП Литвы“, 1926-12-10-17, РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 41–42.

¹⁷ Agnew, McDermott, 1996, p. 52.

¹⁸ A. Kasparavičius, 1999, p. 24.

sukas teigė, kad Z. Angarietis ir Karolis Požėla nemato Lietuvoje dalinės ekonominės stabilizacijos, visai iškraipo jos esmę, o Z. Angarietis kaltino V. Kapsuką pervertinant stabilizaciją ir nematant, kad ji Lietuvoje silpsta.

Naujieji taktiniai pokyčiai ir bandymas aktyvinti kompartijos veiklą Lietuvoje pasireiškė dar vienu bandymu išnaudoti parlamentarizmą, todėl LKP ne tik aktyviai kėlė kandidatų sąrašus, bet ir leido agitacijai nemažai pinigų¹⁹, o nepavykus bandyta kuo daugiau pasinaudoti naujosios vyriausybės politika. Kreipimesi į partijos narius rašyta: „Reikia visus perspėti <...> ir visiems išaiškinti, kad dabar mūsų partija neruošia jokių sukilimų, jokių išstojimų prieš naująją valdžią. Bet nereikia tai suprasti taip, kad mes remiame kiekvieną naujosios valdžios žingsnį: mes remiame tik tuos valdžios žingsnius, kurie nukreipti prieš reakciją. Jei tik naujoji vyriausybė pereina prie reakcijos, atsiskoko pildyti savo prižadėjimus, mes su ja pradėdame tokią jau kovą, kokią vedėme su kademais.“²⁰

Nors abiejų LKP lyderių požiūriai į vyriausybę esmingai nesiskyrė, bet V. Kapsukas siūlė kai kuriose sferose veikti aktyviau. Dėl to būta įvairių ginčytinų klausimų. Buvo nesutarta dėl streikų pobūdžio (kelti tik ekonominius ar ir politinius klausimus), požiūrio į valstiečius ir veiklą juos įtraukiant, dėl demonstracijų draudimo. Z. Angarietis vėliau bandė įrodyti, kad V. Kapsukas norėjo forsuoti streikus, formuoti darbininkų ir valstiečių komitetus. Taip pat bandė parodyti, kad 1926 m. vasaros LKP taktika buvo suderinta su Kominterno atstovais²¹, o V. Kapsuko veiksmai buvo savivalė ir opozicinis veikimas. Šie kaltinimai pateko ir į 1926 m. rugsėjo LKP CK plenumo rezoliuciją. Vėliau V. Kapsukas pripažino dalį savo klaidų, bet teigė, kad visi jie, įskaitant ir Z. Angarietį, darė klaidų, tačiau visur buvo įvardijamas tik V. Kapsukas²². Tai buvo dalis Z. Angariečio taktikos formuoti V. Kapsuko kaip opozicionieriaus įvaizdį.

V. Kapsuko padėtis 1925–1926 metais

Norint suprasti, kodėl Z. Angariečiui pavyko diegti V. Kapsuko kaip opozicionieriaus įvaizdį, reikia paaiškinti V. Kapsuko padėtį LKP ir vadovavimo jai organizacinę struktūrą, kuri buvo gana paini ir nuolat kito. 1923 m. buvo suformuotas laikinai Maskvoje esantis LKP CK Politbiuras (faktiškai atliekantis Užsienio biuro funkcijas), kurį sudarė Z. Angarietis, V. Kapsukas ir Kominterno deleguotas Vilhelmas Knorinas (buvęs Lietuvos ir Baltarusijos KP CK sekretorius, aptariamam metu dirbęs VKP (b) CK skyriaus vedėju)²³. Politbiuras vadovavo, o Lietuvoje veikęs Organizacinis biuras buvo vykdytojas ir organizatorius (vėliau buvo suformuotas Sekretoriatas). Kurį laiką Politbiuras rinkosi Maskvoje, bet V. Knorinas ir V. Kapsukas dalyvavo nereguliariai, o ir patys Po-

¹⁹ Ten pat, p. 25, 30.

²⁰ „Visiems mūsų nariams – visoms kuopelėms, paraikomams ir raikomams“, in: *Tiesa*, Nr. 49, 1926 m. birželis, p. 1.

²¹ З. Ангаретис, „К тактике КП Литвы в 1926 г.“, 1927-04-21, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 168.

²² В. Мицкевич-Капсукас, „Мои расхождения с тов. Ангаретисом и ЦК КП Литвы“, 1926-12-10–17, РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 68–70.

²³ *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, 1978, p. 57.

litbiuro posėdžiai buvo gana reti. Išlikę 1925 m. Politbiuro posėdžių protokolai nėra labai tvarkingi, bet galima matyti, kad V. Kapsukas dalyvavo trijuose posėdžiuose iš penkių ar šešių²⁴. Vienaime tų posėdžių, kuriuose V. Kapsukas nedalyvavo, buvo nuspręsta „laipsniškai eiti prie perkėlimo į pačią Lietuvą CK vadovaujamo veikimo svarbiausios dalies“²⁵ (tai reiškia – Politbiuro) ir faktiškai jau 1926 m. Politbiuras buvo performuotas. Maskvoje liko du jo nariai – V. Kapsukas ir Z. Angarietis, o kiti trys dirbo pagrindyje Lietuvoje²⁶. Tai suteikė šiek tiek veikimo laisvės pagrindininkams Lietuvoje, bet Z. Angarietis juos dėl V. Kapsuko neaktyvumo ir izoliacijos vienas pats gana detalai koordinavo.

Su tuo susijęs ryšys tarp Maskvos ir Lietuvos klausimas, kuris toliau gilinantis į V. Kapsuko padėtį yra svarbus, nes ryšio būklė taip pat prisidėjo prie jo izoliacijos. LKP veikėjai Maskvoje su LKP pagrindininkais Lietuvoje tuo metu bendravo siunčiamais laiškais (pasitaikydavo, kad pagrindininkai iš Lietuvos atvykdavo į Maskvą, bet retai). Laiškai gana reguliariai keliavo tarp Lietuvos ir Maskvos ryšių kanalais. Jų nustatymas ir apibūdinimas yra gana sudėtinga atskira problema, nes juos organizavo Kominterno Tarptautinių ryšių skyrius (OMS), kurio dokumentų visuma Rusijos archyvuose tebėra neprieinama. Visgi žinoma, kad Z. Angarietis kaip LKP atstovas prie Kominterno vykdomojo komiteto turėjo teisę naudoti šį ryšį ir V. Kapsukas teigė, kad jis viską siuntė ir viską gavo tik per Z. Angarietį²⁷. O šis tą ryšį išnaudojo siųsdamas reguliarius „patarimus“, faktiškai nurodymus, Lietuvoje esantiems pagrindininkams. V. Kapsukas priklausė nuo Z. Angariečio malonės ir negalėjo matyti informacijos visumos, dažniausiai ne tik nežinojo, ką Z. Angarietis siunčia²⁸, bet ir kokią informaciją Z. Angarietis gauna iš Lietuvos. Tai reiškė faktinę Z. Angariečio vienvaldystę sprendžiant dėl LKP veiklos ir gaunant informaciją.

Šį faktą galima ne tik paremti V. Kapsuko žodžiais, pasakytais vėliau, kai situacija jau buvo analizuojama Kominterno komisijoje, bet galima matyti ir iš archyve išlikusių bylų, kuriose saugomi Z. Angariečio ir V. Kapsuko laišakai, dydžio. Antai yra išlikę 1 200 lapų Z. Angariečio laiškų, siųstų nuo 1922 iki 1926 m. To paties laikotarpio V. Kapsuko laišakai sudėti į kelias bylas, iš viso yra 88 lapai, o kai kurių metų nėra išlikusio nė vieno laiško²⁹. Z. Angariečio laišakai nebūtinai buvo skirti tik kuriam nors vienam nariui, tam tikrais atvejais jie buvo perskaitomi per bendrus posėdžius arba perduodami

²⁴ Vienas posėdis pavadintas LKP CK posėdžiu, tačiau įsegtas į bylą su kitais Politbiuro posėdžiais. Gali būti, kad tai Politbiuro posėdis. Žr. LYA, f. 77, ap. 8, b. 1.

²⁵ LKP CK posėdžio 1925-07-04 protokolas, LYA, f. 77, ap. 8, b. 1, l. 43.

²⁶ Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-04-21, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 227, л. 201; Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-02-21, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 227, л. 10.

²⁷ Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-02-21, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 227, л. 65–66.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Suskaičiuota pagal bylą, kuriose saugomi Z. Angariečio ir V. Kapsuko laišakai į Lietuvą, lapų skaičių. Neskaičiuoti laišakai į Kominterną ar kitas struktūras. Suprantama, kad dalis V. Kapsuko laiškų galėjo neišlikti, jis galėjo nedaryti nuorašų, o Z. Angarietis juos darė, bet skirtumas vis tiek labai didelis; remiantis paties V. Kapsuko minėtais faktais apie „informacinę blokadą“ galima suprasti, kodėl taip yra. Žr. LYA, f. 77, ap. 5, b. 12, 14; LYA, f. 77, ap. 6, b. 12–14; LYA, f. 77, ap. 7, b. 16; LYA, f. 77, ap. 8, b. 10–11; LYA, f. 77, ap. 9, b. 15.

susipažinti³⁰. Tai nereiškė, kad Z. Angariečio nuomonė buvo automatiškai priimama, bet jo patirtis ir autoritetas lėmė, kad diskusijoje jo nuomonė dominavo, buvo priimama kaip pagrindas ir tik kartais šiek tiek koreguojama. Neretai vienu ar kitu klausimu buvo parašoma Z. Angariečiui prašant jo nuomonės. Z. Angariečio instrukcinių laiškų svarbą yra pabrėžęs ir istorikas A. Kasparavičius, analizavęs LKP tikslus ir veiklą Trečiojo Seimo rinkimuose 1926 m. pavasarį³¹.

Aptartieji organizacinis ir ryšio aspektai yra tiesiogiai susiję su V. Kapsuko izoliacija. Nors V. Kapsukas ir iki 1925–1926 m. siuntė mažai laiškų į Lietuvą, jis galėjo dalyvauti LKP veikloje ir siūlyti savo poziciją per Užsienio biuro ar Politbiuro susirinkimus Maskvoje. Tačiau kadangi 1925–1926 m. Politbiuro veikla strigo, V. Kapsukas susirgo, o galiausiai dalis Politbiuro darbo persikėlė į Lietuvą, su kuria reguliarių ryši palaikė tik Z. Angarietis, V. Kapsukas liko izoliacijoje.

Galiosiai 1926 m. pavasarį pasveikęs ir grįžęs į darbinį ritmą V. Kapsukas, jausdamas atotrūkį ir izoliaciją, norėjo „reabilituotis“ ir išsakyti savo poziciją dėl Z. Angariečio kritikos „Komunisto“ puslapiuose. Tačiau norėjo ne tiesiog parašyti straipsnius, bet pradėti „partinę diskusiją“³². Čia taip pat šiek tiek matosi V. Kapsuko izoliacija, nes, nors jis buvo Politbiuro ir CK narys, jam neleista rašyti poleminių, partijos ir jos CK narių veiklą ir taktiką kritikuojančių straipsnių, tam reikėjo leidimo pradėti kontroliuojamą partinę diskusiją. Tik 1926 m. rugsėjį vykęs LKP CK plenumas leido V. Kapsukui išsakyti tas kritines mintis. Visgi V. Kapsukas nusprendė ne tik atsakyti į Z. Angariečio straipsnius, bet ir kreipėsi į Kominterno vykdomąjį komitetą, kad šis padėtų išspręsti ginčus partijoje. Nėra aišku, kodėl buvo priimtas toks sprendimas, kreipimosi originalo archyve rasti nepavyko. Tačiau pirmiausia galėjo būti matoma didėjanti Z. Angariečio įtaka. Matėsi ir tai, kad nesutarimas tapo ne tik dviejų LKP lyderių, bet ir dėl sėkmingo Z. Angariečio bandymo konsoliduoti CK buvo paverstas V. Kapsuko konfliktu prieš likusį CK, taip parodant, kad V. Kapsukas yra vienintelis nepritariantis, kad jis yra „opozicijoje Centro komitetui“. Tai matoma ne tik iš vėlesnės retorikos, bet ir iš 1926 m. rugsėjo LKP CK plenumo rezoliucijos, kurioje rašyta apie kompartijos padarytas klaidas. Kai kurie „klydę“ CK nariai, tarp jų ir V. Kapsukas, įvardijami tiesiai, bet Z. Angarietis nėra įvardijamas (nors vėliau, per svarstymus Kominterno komisijoje, kad ir menkindamas, pripažino kai kurias savo klaidas)³³. Manytina, kad tokia situacija, kai konfliktas dėl taktikos ir veikimo krypties virto į asmeninę priešpriešą, pasireiškusią ir Z. Angariečio vykdoma V. Kapsuko izoliacija, privertė pastarąjį kreiptis į Kominterną, kad šis pateiktų išaiškinimą ir sprendimus bei užkirstų kelią didėjančiam Z. Angariečio siekiui dominuoti.

³⁰ Pavyzdžiui, Organizacinio biuro 1926-01-10 posėdžio protokolas, in: LYA, f. 77, ap. 9, b. 5, l. 1.

³¹ A. Kasparavičius, 1999, p. 26–27.

³² Partinė diskusija buvo vadinama galimybė publikuoti poleminius ar kitų CK narių nuomonei prieštaraujančius straipsnius ir susilaukti atsako. Tokios diskusijos vyko ir VKP (b), pavyzdžiui, 1923 m. tarp vadinamosios „kairiosios opozicijos“ ir „CK daugumos“. Kitais metais įvyko ir vadinamoji „literatūrinė diskusija“ (nors ji nebuvo nei apie literatūrą, nei diskusija, o veikiau pastangos diskredituoti autorių), kuri prasidėjo Levui Trockiui publikavus straipsnį „Spalio pamokos“.

³³ „LKP CK plenumo rezoliucija“, in: *Komunistas*, 1926, Nr. 3, p. 124.

Z. Angariečio bandymai sutelkti šalininkus

Pats V. Kapsukas, aiškindamas, kodėl jis yra puolamas, teigė, kad Z. Angarietis „tą kampaniją prieš mane <...> veda senai; bet kadangi jam 1926 metais pavyko sutelkti į savo pusę CK daugumą, tai jis pradėjo prieš mane ataką visu frontu. Esminis jo tikslas, politiškai mane diskredituoti, pašalinti nuo vadovaujamo darbo LKP ir nuo darbo KIVK [Komunistinio internacionalo vykdomojo komiteto – *aut. past.*] Lenkijos-Pabaltijo sekretoriato“³⁴. Tai, kad 1926 m. pavyko konsoliduoti CK narius, neslėpė ir pats Z. Angarietis. Kalbėdamas Kominterno komisijoje ir LKP IV konferencijoje jis teigė, kad, nors išliko ginčų ir nesutarimų, bet „įvyko konsolidacija ir jau 1926 metais mes turėjome tokį CK, kokio Lietuvoje niekada neturėjome. <...> Tokios vienybės CK anksčiau nebuvo <...> tik drg. Mickevičius atsidūrė ne toje konsolidacijoje“³⁵. Z. Angarietis konsolidaciją rodė ne kaip jo vykdomą šalininkų telkimą, bet kaip natūraliai besiklostančią partijos idėjinę konsolidaciją (kuri viešoje retorikoje, vykstant kovoms VKP (b), taip pat dar 1921 m. uždraudus frakcijos partijos viduje, galėjo būti pateikta kaip teigiamas dalykas). Jo tikslas buvo parodyti, kad V. Kapsukas ir jo mintys partijoje neturi daug palaikančiųjų, kad jis faktiškai yra opozicionierius.

Įdomu, kad jau po suėmimo 1938 m. teiginius apie šalininkų telkimą patvirtino pats Z. Angarietis. Tardymo metu jis buvo priverstas parašyti „savarankiškus parodymus“. Juose teigė, kad iki 1926 m. jis nebandė telkti šalininkų, bet „ryšium su įsiplieskusia mano kova prieš Mickevičių-Kapsuką 1925–1927 m. <...> pradėjau telkti šalininkus, <...> be to, tuo periodu (1925–1927 m.) kritikuodamas neteisingus Mickevičiaus-Kapsuko požiūrius aš bandžiau įgyti įtaką Lietuvos KP aktyve, kad galėčiau nušalinti Mickevičių nuo vadovavimo“³⁶. Žinoma, šis šaltinis yra labai komplikuotas ir juo pasitikėti galima su išlygomis. Z. Angarietis per tardymus, ypač iškart po suėmimo, buvo fiziškai žalojamas ir pripažino visus kaltinimus. Šiuose „savarankiškuose parodymuose“ Z. Angarietis taip pat rašo apie savo veiklą, nukreiptą prieš Kominterną ir Sovietų valdžią. Per vėlesnius tardymus jis neigė tuos kaltinimus ir teigė, kad sutiko juos duoti tik dėl fizinės prievartos. Tačiau, atmetant aiškiai su tiesa prasilenkiančius prisipažinimus buvus agentu ir dirbus prieš Kominterną, atmetant ir kai kurias detales, kurios po daugiau nei dešimties metų galėjo būti užrašytos ne visai tiksliai, apibūdinta konflikto raiška nebuvo klaidinga. Tyrėjams apie Z. Angariečio ir V. Kapsuko konfliktą ir telkiamus šalininkus pasakojo ir apklausiami liudininkai, apie kurių kankinimus žinių nėra. Elijas Bilevičius-Sarin sakė, kad žinojo, jog tarp Z. Angariečio ir V. Kapsuko vyksta principinė kova ir kad kiekvienas iš jų turi savo šalininkus³⁷.

³⁴ В. Мицкевич-Капсукас, „Мои расхождения с тов. Ангаретисом и ЦК КП Литвы“, 1926-12-10-17, РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 76.

³⁵ Angariečio pasisakymas LKP IV konferencijoje, 1927-09-12, LYA, f. 77, ap. 10, b. 2, l. 153.

³⁶ Моя контрреволюционная работа против ВКП(б)/, Коминтерна и Сов. власти (копия), Собственноручная запись З. Ангаретиса, 1938-07-10, Z. Angariečio rašyto rankraščio kopija, padaryta 1962 m. R. Šarmaičio iš Z. Angariečio baudžiamosios bylos, in: LYA, f. 77, ap. 28, b. 253, l. 69.

³⁷ Протокол допроса Сарина-Билевича, 1939-01-07, копия, padaryta 1962 m. R. Šarmaičio iš Z. Angariečio baudžiamosios bylos, in: LYA, f. 77, ap. 28, b. 253, l. 84.

Vienalaikiai šaltiniai taip pat patvirtina šalininkų telkimo faktą. Apie LKP veikėjų pasidalijimą tarp konfliktuojančių pusių ir su tuo susijusią vadovybės formavimo politiką gana atvirai kalbėta per LKP IV konferenciją 1927 m. LKP Kauno rajkomo (rajo komiteto) sekretorius Chaimas Kaplanas, kalbėdamas apie vieno ar kito partinio veikėjo parinkimą į pareigas, teigė, kad buvo atsižvelgiama į tai, ką jis gali palaikyti, V. Kapsuką ar Z. Angarietį, o nuo 1927 m. bene svarbiausią vaidmenį CK sekretoriataje užėmusį Kazį Sprindį pavadino „žinomu Z. Angariečio šalininku“³⁸.

Jau minėta, kad pats Z. Angarietis pripažino, jog 1926 m. buvo pasiekta CK vienybė, bet tai nereiškė, kad Politbiuro nariai, dirbę Lietuvoje, kartais neturėjo savos pozicijos³⁹. Tačiau 1926 m. pabaigoje keturiems LKP vadovams įvykdyta mirties bausmė, nors ir buvo smūgis visai LKP veiklai, leido Z. Angariečiui pradėti formuoti naują LKP CK vadovybę iš jaunesnių, jam gerai pažįstamų, ne be jo įtakos brendusių veikėjų, pavyzdžiui, savo buvusio techninio sekretoriaus Antano Sniečkaus ir Kominternu Lietuvos sekcijos darbuotojo Povilo Jankausko. Daugiau įtakos įgijo Z. Angarietį palaikęs K. Sprindys.

Z. Angariečio įtaka naujai, po 1926 m. gruodžio perversmo formuojamai LKP vadovybei Lietuvoje matosi iš susirašinėjimo. Viename iš laišku Z. Angarietis rašė: „Jei atsakinėsit į mano laiškus be NN [taip originale – *aut. past.*], tai atsakinėkit man asmeniniai, o jei priimsit kokius tarimus, tai juose tų laišku nenurodykit, o stačiai priimkit tą ar kitą nutarimą. Ir aplamai savo nutarimuose niekadoms neminėkit, keno projektas priimtas, nes VK [Vincas Kapsukas – *aut. past.*] medžioja, kiek jus savistoviai tarimų priėmėt, o kiek mano siūlymų. Ir aplamai jam rūpi įrodyti, kad jus da nevieno politinio klausimo savistoviai neišrišot, kad tik sekat mano nurodymus. Tai jam reikalinga, kad perkelt vadovaujantį organą į M[askvą] ir papildyt jį Volinskiu.“⁴⁰ Gausus Z. Angariečio susirašinėjimas su Lietuva, siunčiamos instrukcijos ir nutarimų projektai buvo nepatogus įrodymas, kad jis dominuoja. Todėl prašyta laikytis konspiratyviau net nuo Politbiuro nario V. Kapsuko. Toks prašymas taip pat rodo, kad Z. Angarietis pasitiki tais, kam rašo, žino, kad tokios žinutės nebus kam nors perduotos ir, tikėtina, bus įvykdytos.

Iš to paties susirašinėjimo matosi ir Z. Angariečio dominavimas sprendžiant CK ir kitų organų sudėties klausimus. Tiesa, dominavimas nereiškia absoliutaus diktato. Pirmame 1927 m. laiške jis rašė: „Mano nuomone, galima koptuot d. d. Kiprą [Karolis Grosmanas – čia ir toliau skliaustuose *aut. past.*], Moricą [Chaimas Kaplanas], gal vasarą atvykusį. Kas link Bog [Antanas Sniečkus, kuris prieš išvykdamas į Lietuvą buvo registruotas Ivano Bogomolovo pavarde⁴¹], tai dar būtų per anksti, nes jis dar nesusipažinęs gerai su darbu Lietuvoj. Tai vėlesnis klausimas. Bet jeigu randat reikalinga jį dabar koptuot, aš tam neprieštarau. Sekretoriatas galėtų susidėti iš F [Francas – Vincas

³⁸ Ch. Kaplano kalba LKP konferencijoje, 1927-09-14, in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 131.

³⁹ Tačiau tuos nesutarimus palyginus su Z. Angariečio ir V. Kapsuko nesutarimais, ginčai su K. Požėla ar J. Greifenbergeriu tebuvo gana nereikšmingi menkniekiai. Z. Angarietis priešinosi, kad būtų pradėta partinė diskusija, bet LKP CK 1926 m. rugsėjo plenumo ją leista pradėti, būta nesutarimų, kaip elgtis su koalicine liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybe, kokių veiksmų imtis ir t. t.

⁴⁰ Z. Angariečio laiškas „Keleta žodžių apie pinigų“, 1927-03-07, in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 42.

⁴¹ Письмо секретаря Загранбюро З. Ангарегиса в управделами ИККИ, 1926-10-14, in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 10284, l. 59.

Gervickas], Mor [Moricas] ir Ig [Kazys Sprindys]. Atsakomu sekretoriumi F [Francas], o jam pagalbininku Bog [Antanas Sniečkus]. Tuo būdu Bog įsitrauks labiau į darbą.⁴² Toliau laiške Z. Angarietis paskirstė ir sekretoriata, sekretorių pareigas bei pagrindinius, atsakingus už darbo organizavimą atskiruose Lietuvos regionuose.

Nors Z. Angarietis nestūmė A. Sniečkaus į atsakingesnes pareigas sekretoriata, jis vis tiek buvo paskirtas, be to, jau anksčiau, ne be Z. Angariečio įtakos, tapo CK nariu. Narystė CK vėliau buvo kvestionuojama, aiškinant A. Sniečkaus šališkumu ir nepatyrimu. A. Sniečkus tada pagal pareigas nebuvo pats svarbiausias asmuo, bet iš susirašinėjimo matosi, kad Z. Angariečiui jis viską itin detalai pranešdavo, dalyvavo sprendžiant visus svarbiausius LKP veiklos klausimus ir, gaudamas Z. Angariečio instrukcijas, galėjo padėti šiam diegti savo „liniją“⁴³. Ne mažiau detalūs ir K. Sprindžio laišakai, kuriuose yra ir prašymų Z. Angariečiui patarti įvairiais klausimais⁴⁴. Žinoma, pagrindininkai Lietuvoje turėjo ir veikimo laisvės – laišakai keliavo per lėtai, kad būtų įmanoma operatyviai vadovauti iš Maskvos, tačiau daug svarbiausių klausimų buvo sprendžiami atsižvelgiant į Z. Angariečio „patarimus“, kai kuriais klausimais net specialiai prašant patarimų.

Glaudus A. Sniečkaus ryšys su Z. Angariečiu didesnių abejonių nekelia. A. Sniečkus 1921 m. buvo atsiųstas į Sovietų Rusiją mokytis partinėje mokykloje, tačiau mokytis tada jis nepradėjo, o Z. Angarietis jį „pasiėmė“ kaip LKP Užsienio biuro darbuotoją⁴⁵. Pradžioje dirbo Smolenske, LKP CK leidykloje. Nors jos vadovas buvo Z. Angarietis, bet kadangi jis dažniau buvo Maskvoje, viskam bent nuo 1924 m. faktiškai vadovavo A. Sniečkus. 1925 m. jis persikėlė į Maskvą ir tapo Z. Angariečio techniniu sekretoriumi (oficialiai LKP atstovybės arba LKP Užsienio biuro techniniu sekretoriumi). Įdomu, kad ketvirtojo dešimtmečio viduryje techniniu sekretoriumi dirbęs Jonas Jurevičius liudijo, jog techniniai LKP reikalai buvo susiję su asmeniniais ir buitinais Z. Angariečio reikalais. Mat LKP atstovybė buvo įsikūrusi Gorkio gatvėje esančio „Liuks“ viešbučio kambaryje, kuriame gyveno Z. Angarietis, o kartu gyveno ir techniniai sekretoriai. Tad darbas buvo sumišęs su bendru gyvenimu, buitimi, asmeniniais pokalbiais⁴⁶. Apie glaudžiai susijusius asmeninius ir darbinus santykius liudijo Juozas Mickevičius, dirbęs su Z. Angariečiu⁴⁷. Nors šie liudijimai yra iš ketvirtojo dešimtmečio, keltina atsargi prielaida, kad 1925–1926 m. padėtis nebuvo kitokia – Z. Angarietis ir tada gyveno „Liuks“ viešbutyje, čia buvo ir LKP atstovybės patalpos, o atsižvelgiant į tai, kaip sunku buvo gauti būstą Maskvoje, tikėtina, kad techniniai sekretoriai ir tada gyveno ir dirbo kartu. Tad Z. Angarietis su savo pagalbininkais buvo susijęs daug glaudžiau nei vien darbiniais reikalais.

Tiesa, svarbu tai, kad, prašant patarimų, juos vykdant, galėjo būti suvokiama, jog vykdoma ne Z. Angariečio kaip asmens valia. Jis buvo LKP Politbiuro narys ir oficialus LKP atstovas prie Kominterno, todėl kai kurie veikėjai galėjo jo poziciją vertinti

⁴² Z. Angariečio [Mik] laiškas, 1927-01-07, in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 1.

⁴³ A. Sniečkaus laišakai Z. Angariečiui, 1927 m., in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 25.

⁴⁴ K. Sprindžio laišakai Z. Angariečiui, 1927 m., in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 27.

⁴⁵ Рекомендация, Ангаретис З., 1933-10-28, in: LYA, f. 77, ap. 28, b. 10284, l. 16 a. p.

⁴⁶ Ю. Юревич, „В связи с арестом Ангаретиса“ (копия), 1938-03-26, in: LYA, f. 77, ap. 28, b. 253, l. 221–222.

⁴⁷ J. Mickevičius, 1962.

kaip vadovybės poziciją. Tačiau problema ta, kad Z. Angarietis, pradėjęs konfliktuoti su V. Kapsuku, jį izoliavęs, tapo kone vienvaldžiu. Ir vienvaldystės siekis galėjo būti sąmoningas, norint formuoti savo šalininkų ratą ir atsikratyti V. Kapsuko. Šiuos faktus vėliau kėlė ir V. Kapsukas. Ir nors nesutarimai dėl taktinių klausimų užėmė daugiausia vietas ir laiko, nesutarimai dėl vadovavimo LKP, dėl CK sudėties buvo esmingesni, nes nuo to priklausė ir tolesnės galimybės vystyti taktiką. Taktikos teisingumo aiškinimas tapo tik priemone.

Kas buvo siūloma ir dėl ko kovojama?

Siūlymai dėl postų nebuvo kaip nors slepiami – Z. Angarietis siūlė V. Kapsukui pačiam pasitraukti iš pareigų Kominterno Lenkijos–Baltijos kraštų sekretoriате. 1926 m. V. Kapsukui buvo laikinai paskirta eiti šio sekretoriato, kuris sprendė klausimus, susijusius su Lenkija ir Baltijos kraštais (įskaitant Suomiją), sekretoriaus pareigas⁴⁸. Ir nors V. Kapsukas ten nebuvo vienvaldis, bet visgi turėjo įtakos. Z. Angarietis teigė, kad tokios pareigos ir kilęs ginčas („Kapsuko būvimas opozicijoje“, „kapsukizmas kaip lietuviškasis trockizmas“) yra nesuderinami ir siūlė jam atsakyti pareigų⁴⁹. V. Kapsukui nesutikus pačiam pasitraukti, Z. Angarietis klausimą dėl jo pareigų kėlė ir Kominterne.

V. Kapsukas pradžioje buvo kiek santūresnis. Dar iki 1926 m. gruodžio perversmo jis teigė, kad jo nesutarimų su Z. Angariečiu ir kitais LKP CK veikėjais buvo ir bus ateityje, bet jie ne tokie dideli, kad nebūtų galima kartu dirbti. Jis prašė Kominterno, kad padėtų išspręsti esamus ginčus ir užtikrintų kolektyvinį LKP CK organo „Komunistas“ redagavimą ir kolektyvinį vadovavimą partijai, atsargiai siūlydamas tą vadovavimą perkelti į Maskvą⁵⁰. Tačiau po 1926 m. gruodžio perversmo ir įvykdžius mirties bausmę keturiems svarbiems LKP veikėjams, V. Kapsukas jau drąsiau siūlė perkelti Politbiurą į Maskvą, argumentuodamas, kad Lietuvoje likę veikėjai gana silpni, jie svarbiausiais klausimais nuolat siunčia užklausas į Maskvą, o čia jiems atsakymus duoda tik Z. Angarietis. V. Kapsukas iš viso to darė išvadą, kad Z. Angarietis savo nuožiūra vadovauja LKP CK darbui iš Maskvos ir reikalavo, kad Maskvoje būtų sudarytas „kolektyvinis vadovaujantis organas – Politbiuras“⁵¹. Vien tokiu siūlymu nebuvo apsiribota. V. Kapsukas siūlė į Politbiurą įtraukti ir jam palankų, o gal tiesiog priešiška Z. Angariečio atžvilgiu nusiteikusį Vladimirą Volinskį (tikr. Baltrus Matusevičius⁵²). Z. Angarietis V. Volinskio kandidatūrai labai stipriai prieštaravo, supratęs, kad, sudarius Politbiurą iš trijų asmenų, gali susiformuoti V. Kapsukui palankesnė dauguma.

⁴⁸ Tai lyg ir turėjo būti laikinai, susirgus D. Manuilskiui, bet nėra aišku.

⁴⁹ V. Kapsuko laiškas, 1926-10-22, in: LYA, f. 77, ap. 9, b. 12, l. 1.

⁵⁰ В. Мицкевич-Капсукас, „Мои расхождения с тов. Ангаретисом и ЦК КП Литвы“, 1926-12-10-17, РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 76.

⁵¹ В. Мицкевич, „Партийное руководство“, 1927-02-24, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 130–131.

⁵² Baltrus Matusevičius 1917 m. baigė Voronežo gimnaziją. Dar mokydamasis buvo susijęs su komunistais. 1918–1919 m. dirbo „Komunisto“ redakcijoje Voroneže, Vilniuje, Dvinske ir Smolenske. 1920–1921 m. dirbo pagrindinį darbą Lietuvoje, buvo LKP Centro biuro narys. 1922–1923 m. dirbo Vilniuje. 1923–1937 m. dirbo ir gyveno SSRS. Nuo LKP reikalų buvo ganėtinai nutolęs. Dirbo partinį darbą Baltarusijos KP ir VKP (b) CK. 1937 m. suimtas, 1938 m. nuteistas mirties bausme. R. Šarmaičio pasirašyta pažyma, 1962-07-14, LYA, f. 77, ap. 28, b. 7037, l. 68.

Kaip Z. Angarietis matė ir vertino situaciją ir patį V. Kapsuką, gerai atsiskleidžia laiškuose, siųstuose į Lietuvą: „VK dabar daug kalba apie tai, kad jam rupi sutartinis darbas. Mėgina parodyt kad aš nesukalbamas žmogus. Ištikrųjų gi VK-ui rupi paslėpt nuo partijos tikrą savo veidą ir dirbtinu budu užimt vadovaujančią vietą mūsų partijoj. Tam reikalingos ir intrigos <...>. Pasikalbėjime švelnus, į akis minkštas, geras, o už akių šunis karsto, intrigos ir panašiai. Kartu laputės politika su augščiau stovinčiais. Volinskio traukimas į PB [Politbiurą – *aut. past.*] ne pripuolamas dalykas, o viena iš jo metodo priemonių. Aš tų metodo jo priemonių neapkenčiu. Todėl aš dažnai per šiurkščiai atsakinėju. <...> Jei Vk užimtų vadovaujančią padėtį mūsų partijoj, tai būtų didelė nelaimė. Jo vadovavimas seniau nešdavo vien suirutę.“⁵³

Tiesa, oficialiuose raštuose „Lietuviškai komisijai“ Z. Angarietis savo varžovo atžvilgiu buvo santūresnis, nors vis tiek kritiškas. Jis atmetė V. Kapsuko kaltinimus, kad vadovauja vienas, sakydamas, jog nori stiprinti CK vaidmenį Lietuvoje ir pridėdamas, kad „geriau jau Angarietis duoda patarimus, negu to nedaro niekas“⁵⁴. Kiti jo argumentai buvo, kad Politbiuras jau dirbo Maskvoje 1923–1925 m. ir nesusitvarkė; Politbiure turi atsispindėti daugumos nuomonė, o ne būti skirtingų nuomonių koalicija; perkėlus Politbiurą, CK nariai Lietuvoje taps tik vykdytojais; o labiausiai kritikuotas V. Kapsuko noras įtraukti V. Volinskį, manant, kad taip daroma tik norint ilgainiui iš Politbiuro išstumti patį Z. Angarietį⁵⁵. Z. Angarietis buvo linkęs daryti kompromisus, sutikti su „centro“ perkėlimu į Maskvą (juolab suprasdamas, kad Lietuvoje buvo galimi nauji areštai), tačiau tik be V. Volinskio – jį vadino skaldytoju, „kuris mėgsta sėdėt ant dviejų kedžių: meilinas tai prie vienos pusės, tai prie kitos“⁵⁶. Z. Angarietis buvo sugalvojęs visokių strateginių žingsnių: pasisakė už perkėlimą tik tokiu atveju, jeigu Politbiuro narių skaičius būtų padidintas iki penkių, pakviečiant du pagrindininkus atvykti iš Lietuvos, kad atsvertų V. Kapsuko įtaką. Siūlė ir Politbiuro trijulės variantą be V. Kapsuko, kuris būtų tik kandidatas į Politbiurą⁵⁷, tad buvo ir V. Kapsuko eliminavimo klausimas.

V. Kapsukas, gindamas savo pasirinkimą dėl V. Volinskio, kėlė klausimą ir lygino tą pasirinkimą su Z. Angariečio įvykdytu A. Sniečkaus „prastūmimu“ į pareigas Lietuvoje. Jau minėta, kad šis tapo LKP CK ir jo sekretoriato nariu ir pretendavo į atsakingojo sekretoriaus pareigas, kurios reiškė, kad jis taptų faktiškai organizuojančiu visą pagrindinę veiklą. Visgi V. Kapsukas manė, kad A. Sniečkus neturi patirties ir jį pasirinko tik dėl lojalumo Z. Angariečiui⁵⁸. Netrukus šie ginčai jau buvo sprendžiami Kominterno „Lietuviškoje komisijoje“.

⁵³ Z. Angariečio [Mik] laiškas, 1927-01-28, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 18 a. p.

⁵⁴ З. Ангаретис, „К вопросу о «Партийном руководстве» (новые требования т. В. Мицкевича)“, 1927-02-24–25, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 109.

⁵⁵ Ten pat, l. 112–113.

⁵⁶ Z. Angariečio [Mik] laiškas, 1927-01-27, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 7.

⁵⁷ Z. Angariečio [Mik] laiškas, 1927-01-15, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 4.

⁵⁸ В. Мицкевич, „Партийное руководство“, 1927-02-24, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 229, л. 130–131.

Ginčo nagrinėjimas Kominterno komisijoje ir sprendimai

1927 m. pradžioje dėl V. Kapsuko kreipimosi į Kominterną buvo suburta speciali „Lietuviška komisija“. Ją sudarė penki nariai (yra aiškūs keturi: tai gana gerai žinomi veikėjai, Kominterno vykdomojo komiteto nariai Čekoslovakijos komunistai Bogumiras Šmeralas, Jozefas Hakenas, suomių komunistas Otto Kuusinenas ir Petrov, kuris, tikėtina, buvo bulgarų komunistas Vasilis Petrovas Kolarovas), tačiau posėdžiuose dalyvaudavo tik po tris, nes kiti būdavo laikinai išvažiuavę iš Maskvos⁵⁹. Dalyvavo ir abu LKP lyderiai. Komisija turėjo įvertinti veiklą („partijos liniją“) ir konstatuoti, kur buvo padaryta klaidų, kas jas padarė, o kartu buvo keliamas tolesnio vadovavimo klausimas. Z. Angarietis viename iš laišku į Lietuvą rašė, kad nesipriešino komisijos sudarymui, nes „pagaliau bus pabaigtas klausimas“⁶⁰. Beje, panašios laikinos ar pastovios Kominterno komisijos buvo sukuriamos nuolat ir sprendavo įvairiausių klausimus.

Komisija 1927 m. posėdžiavo tik tris kartus, su netrumpomis kelių mėnesių pertraukomis. Per ilgus posėdžius buvo leidžiami ilgi V. Kapsuko ir Z. Angariečio pasisakymai, buvo užduodami klausimai, o posėdžio stenogramoje įrašyti pertraukinėjimai, replikos rodo, kad posėdžiuose ramu nebuvo. Buvo išsakyta daug dalykų dėl kompartijos taktikos, veiklos epizodų ir jų vertinimo, kaltinimų priklausant VKP (b) opozicijai, prijauciant trockizmui ir panašiai. Buvo keliami klausimai dėl V. Kapsuko darbo Lenkijos–Baltijos sekretoriате, dėl Politbiuro perkėlimo į Maskvą, jo sudėties, V. Volinskio kandidatūros į jį, Z. Angariečio įtakos ribojimo ir dėl A. Sniečkaus vaidmens Lietuvoje.

Z. Angarietis teigė, kad visur pasitaiko nesutarimų, kad juos gali padėti spręsti ir Kominterno vykdomasis komitetas, bet partijos stiprėjimas priklauso nuo to, „ar drg. Mickevičius toliau užims vadovaujančią rolę Lenkijos-Pabaltijo sekretoriате. Jis stengėsi šitą [postą – *aut. past.*] išnaudoti ir anksčiau, <...> prieš tai pasisakė atskiri mūsų CK nariai, CK priėmė ir nutarimą. <...> Mes sakėm, kad geriau, kad drg. Mickevičius išėitu savo noru. Jeigu jis išėitu savo noru, tai reikštų, kad jis nori su mumis dirbti“⁶¹.

Dėl V. Volinskio įdomiai pasisakė pats V. Kapsukas. Jis buvo gana atviras ir teigė, kad 1925 m. kalbėjo su V. Volinskiu, o šis koneveikė Z. Angariečio vadovavimą ir teigė, kad jeigu vyktų dirbti į Lietuvą, viską darytų priešingai nei sako Z. Angarietis. V. Kapsukas teigė, kad V. Volinskis kritiškai atsiliepė ir apie jį patį, tačiau susitikus gerokai vėliau jo pozicija neva buvo pasikeitusi. Jis ir toliau nesutiko su kai kuriomis abiejų LKP lyderių pozicijomis, bet buvo pasirengęs dirbti. V. Kapsukas toliau laikėsi pozicijos dėl V. Volinskio įtraukimo į Politbiurą, dėl jo perkėlimo į Maskvą, nes Lietuvoje likę veikėjai „yra silpni bei nesugeba nieko spręsti ir faktiškai politiniai klausimai dabar sprendžiami asmeniškai drg. Angariečio naudojant „patarimų į Lietuvą“ formą“⁶². Be to, V. Kapsukas sakė, kad ir toliau (1927 m. vasarį) visa korespondencija į Lietuvą ir iš Lietuvos keliauja per Z. Angariečio rankas, o jis prie V. Kapsuko laišku daro priedašus. Vienas svarbiausių V. Kapsuko priekaištų čia buvo tai, kad Z. Angariečio „patarimai“

⁵⁹ Z. Angariečio [Mik] laiškas į Lietuvą, 1927-02-22–23, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 29.

⁶⁰ Z. Angariečio [Mik] laiškas į Lietuvą, 1927-01-21, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 6.

⁶¹ Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-02-21, in: РГАСПИ, ф. 495, оп. 60, д. 227, л. 14–15.

⁶² Ten pat, l. 53–55.

nusiųsti į Lietuvą ten buvo perrašomi kaip LKP CK sekretoriato nutarimai ir siunčiami V. Kapsukui, o šis jau nieko negalėjo pridėti. Vienas tokių nutarimų buvo 1927 m. sausį, kai dėl kreipimosi į Kominterną V. Kapsuko pozicija buvo pavadinta „kapsukizmu, t. y. lietuvišku trockizmu“, o toks veiksmas prilygintas tada aršiai kritikuoto buvusio Kominterno vadovo Grigorijaus Zinovjevo veiksams⁶³.

Po pirmojo posėdžio Z. Angarietis nebuvo nusiteikęs itin palankiai. Atrodo, kad jo nuomonė dėl galimybių susitarti prieš posėdį buvo geresnė nei po jo: „Aš dabar neturiu vilties, kad mes artimiausioj ateity su juo susikalbėsime. Jis kaip buvo opozicijoje, taip ir pasiliko. O kas svarbiausiai – painiais frakciniais keliais jam rupi nors ir su Volynskio pagelba užgrobt vadovavimą į savo rankas.“⁶⁴ Po antrojo posėdžio laiške į Lietuvą Z. Angarietis rašė, kad „VK smarkiai ginkluojasi kita kart ne visai vykusiais išsitarimais laiškuos ir protokoluos, savaip tas vietas aiškina. <...> Už tai viešus laiškus privalot labai atsargiai rašyt, o dar labiau aiškiai protokoluot“⁶⁵.

Trečiame posėdyje jau buvo priimti nutarimai⁶⁶: atmesti Z. Angariečio pasiūlymus atleisti V. Kapsuką iš Lenkijos–Baltijos šalių sekretoriato; įpareigoti Z. Angarietį užtikrinti, kad V. Kapsukui ir kitiems LKP Politbiuro arba Užsienio biuro nariams būtų pasiekiamas susirašinėjimas tarp Maskvos ir pogrindžio Lietuvoje, be to, vadovybės „organai“ turėjo rinktis ir dirbti reguliariai; iki konferencijos partinio laikraščio „Kommunistas“ redagavimas buvo pavestas kolektyviai V. Kapsukui ir Z. Angariečiui, bet turėjo būti paskirtas ir žmogus iš Kominterno, galintis patarti, jeigu kultų nesutarimų. Galiausiai, buvo parengtas rezoliucijos projektas, kuris dar turėjo būti koreguojamas ir priimtas būsimoje LKP konferencijoje⁶⁷. Tokios konferencijos sušaukimas buvo vienas svarbiausių nutarimo punktų.

LKP IV konferencija vyko tris savaites (1927 m. rugsėjo 10–spalio 1 d.), tačiau jos dalyviai didelės vienybės nepasiekė ir ten netrūko aršių diskusijų. Pirmiausia Z. Angarietis ir jį palaikęs K. Sprindys atvirai ir aršiai išsakė mintis dėl „Lietuviškos komisijos“ šališkumo. Jiems atrodė, kad komisija buvo palankesnė V. Kapsukui. Problemų kėlė ir pats Kominterno veikimo mechanizmas. Komisija, nors ir turėjo išsiaiškinti nesutarimų turinį ir juos išspręsti, formaliai negalėjo nieko nurodyti. Jie tik turėjo pasiūlyti rezoliucijos projektą, kuris dar turėjo būti apsvarstytas LKP konferencijoje. Logiška būtų manyti, kad tokį projektą turėjo parengti kuris nors iš komisijos narių arba net visi kartu, tačiau rengti rezoliucijos projektą buvo patikėta V. Kapsukui (vėliau Z. Angarietis šiuo

⁶³ Ten pat, l. 65–66.

⁶⁴ Z. Angariečio [Mik] laiškas į Lietuvą, 1927-03-07, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 42.

⁶⁵ Z. Angariečio [Mik] laiškas į Lietuvą, 1927-04-26, LYA, f. 77, ap. 10, b. 24, l. 82.

⁶⁶ Vienoje iš bylų, kurioje susęgti Kominternui siūsti dokumentai, yra 1927 m. vasario 25 d., t. y. iškart po pirmojo posėdžio, datuotas, bet nepasirašytas nutarimas „Organizacinės priemonės“ (kopija). Nors jame yra kai kurių svarbių nutarimų, pavyzdžiui, neatleisti V. Kapsuko iš Lenkijos–Baltijos kraštų sekretoriato, tačiau panašu, kad šis dokumentas nebuvo priimtas ir, matyt, tai buvo projektas. Taip teigti leidžia faktas, kad dauguma nutarimų pakartoti vėliau priimtame galutiniam komisijos nutarime, be to, antrajame posėdyje vėl buvo diskutuota dėl tų dalykų, kurie minimi šiame nutarime, nors jie lyg turėjo būti išspręsti. Jokio nutarimo po pirmojo posėdžio susirašinėjime nemini ir Z. Angarietis. Организационные мероприятия, nepasirašyta nutarimo kopija, 1927-02-25, in: LYA, f. 77, ap. 24, b. 5, l. 52.

⁶⁷ Протокол заседания Литовской Комиссии, 1927-07-09, in: LYA, f. 77, ap. 10, b. 18, l. 113–114.

faktu aiškino rezoliucijos šališkumą)⁶⁸. Galima manyti, kad toks veiksmas rodė komisijos preferencijas V. Kapsukui. Tačiau jų tikslas buvo mažinti Z. Angariečio vienvaldišką vadovavimą ir grąžinti *status quo*. Taigi, nors gali atrodyti, kad iš komisijos sprendimų daugiau naudos gavo V. Kapsukas, išties tiesiog buvo bandoma grąžinti šiokią tokią *status quo*. Iš diskusijų konferencijoje galima matyti, kad susiskaldymas liko, o Kominterno pozicijai atstovavęs O. Kuusinenas visaip bandė parodyti, kad nenorima apkaltinti ar kažkaip sumenkinti Z. Angariečio.

Konferencijos diskusijose dominavo balansuojanti pozicija, kiekvienas kalbėtojas savo simpatijas bandė maskuoti. Tačiau ir nesakant, kurią poziciją palaiko, iš kalbos buvo daugmaž aišku. Pavyzdžiui, B. Pušinis teigė nepalaikantis nė vienos pusės⁶⁹, panašiai sakė ir K. Sprindys, tačiau abu savo kalbose polemizavo tik su V. Kapsuku⁷⁰. Ch. Kaplanas teigė, kad negalima palaikyti vien tik vieno ar kito, kad abu darė teigiamų ir neigiamų darbų ir kad jis „nėra 100 proc. nei angarietistas, nei kapsukistas“. Visgi jo pasisakymas buvo palankesnis V. Kapsukui⁷¹. Jis (taip pat kai kurie kiti) pabrėžė tokių nenormalių santykių žalingumą ir siūlė nesutarimus išspręsti, peržengti ir dirbti kolektyviai. Toks Ch. Kaplano kalbėjimas labai nepatiko Z. Angariečiui. Konferencijos pabaigoje balsuojant už CK narius jis pasisakė prieš Ch. Kaplano kandidatūrą, o šis labai supyko. Protokole užfiksuota, kad Ch. Kaplanas „[T]renkia kumščiu į stalą įsikarščiavęs <...> ir pasako, kad jis netilėsias ką čia matęs konferencijoje“⁷².

O. Kuusinenas buvo bene svarbiausias kalbėtojas, nes iš esmės pristatė Kominterno komisijos, o gal net vadovybės nuomonę. Jis teigė, kad nori pakeisti Z. Angariečio nuomonę ir ištisai su juo polemizavo (dėl to net vienu metu atsiprašė⁷³), sakė suprantas, kad komisijos nutarimas ir rezoliucija gali būti laikomi šališkais, nukreiptais prieš Z. Angarietį, tačiau aiškino, kad taip nėra. Jis taip pat sakė, kad santykis su Z. Angariečiu yra geras, jokių nesutarimų nėra, kad Kominternas laiko Z. Angarietį partijos vadu ir pasiūlė kiek sušvelninti rezoliucijoje esančią kritiką, skirtą Z. Angariečiui⁷⁴. Kominternas nenorėjo nė vienam iš veikėjų teikti pranašumo. Buvo būtina nuraminti nesutarimus, mažinti Z. Angariečio įtakos didėjimą, bet, trūkstant patyrusių pogrindininkų ir vadų, ypač po 1926 m. gruodžio įvykių, nebuvo įmanoma nušalinti Z. Angariečio ar V. Kapsuko. Laiškai dar buvo kitokie nei bus po bemaž dešimties metų, stalininių valymų metu.

Galutinis akordas buvo balsavimas dėl Kominterno rezoliucijos projekto⁷⁵. Iš kalbų buvo aišku, kad rezoliuciją ne visi vertina palankiai. K. Sprindys sakė, kad jis nesutinka su kai kuriais punktais⁷⁶, o O. Kuusinenas, kaip minėta, turėjo teisintis dėl kalbų apie

⁶⁸ В Президиум ИККИ, Кипрас, Игнас, Раудонасис, Ангаретис, Nuorašas, 1927-08-28, LYA, f. 77, ap. 24, b. 5, l. 295; *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, 1978, p. 193.

⁶⁹ B. Pušinio kalba LKP konferencijoje, 1927-09-14, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 47–58.

⁷⁰ K. Sprindžio kalba LKP konferencijoje, 1927-09-14, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 59–84.

⁷¹ Ch. Kaplano kalba LKP konferencijoje, 1927-09-14, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 85.

⁷² LKP Konferencijos 30 posėdis, 1927-10-01, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 221.

⁷³ O. Kuusineno kalba LKP konferencijoje, 1927-09-17, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 179.

⁷⁴ Ten pat, l. 171–191.

⁷⁵ Kominterno komisija parengė rezoliucijos projektą. LKP konferencija turėjo už jį balsuoti ir tada Kominterno vykdomasis komitetas, atsivėlgdamas į konferencijoje išsakytas pozicijas, turėjo ją koreguoti ir priimti.

⁷⁶ K. Sprindžio kalba LKP konferencijoje, 1927-09-14, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 80.

komisijos šališkumą. Už rezoliucijos projekto priėmimą balsavo 8, susilaikė – 3 delegatai⁷⁷. Kominterno vykdomojo komiteto Politsekretoriatas rezoliuciją galutinai patvirtino 1927 m. spalio 14 d.⁷⁸ Ji tikrai nebuvo palanki Z. Angariečiui. Buvo konstatuota, kad LKP vadovybė padarė klaidų, per daug pasikliaudama koalicine M. Sleževičiaus vyriausybe, turėdama nepagrįstų iliuzijų dėl jos veiklos, dėl gerėjančių legalių veikimo sąlygų siaurino nelegalią savo veiklą. Nors rezoliucijoje kritikuotas ir V. Kapsuko požiūris, tačiau daugiausia kliuvo LKP vadovybei, neįvardijant asmeniškai Z. Angariečio, bet visi suprato, kad tai yra jo klaidos (pavyzdžiui, nepakankamas „darbas su valstietija“, tai nuolat pabrėždavo V. Kapsukas). Rezoliucijoje buvo teigiama, kad nesutarimai LKP vadovybėje gali išnykti dirbant kolegialiai⁷⁹.

Nors nebuvo pasirinkta pašalinti V. Kapsuko ar Z. Angariečio, visgi konferencijos išrinktas naujasis CK buvo kompromisinis, gal kiek palankesnis V. Kapsukui, nes į jį nebuvo išrinktas K. Sprindys, aiškiai rėmęs Z. Angarietį. Iš kitos pusės, jame liko kiti Z. Angariečio šalininkai – A. Sniečkus, P. Jankauskas, J. Stimbursys. Naują CK sudarė Z. Angarietis, V. Kapsukas, K. Grosmanas, I. Gaška, A. Sniečkus, S. Krulikovskis-Bartoševičius (Kominterno atstovas), J. Stimbursys, E. Bilevičius, A. Lifšicas, P. Jankauskas ir V. Šimensas⁸⁰. Jau minėta, kad Z. Angarietis pasisakė prieš Ch. Kaplano kandidatūrą ir jis nebuvo išrinktas.

Vienas iš susilaikiusių balsuojant už projektą buvo pats Z. Angarietis. Jis netrukus išdėstė savo argumentus raštiškai. Esminė Z. Angariečio teksto mintis – kad rezoliucija yra vienpusiška, iškelianti LKP CK klaidas, bet menkinanti V. Kapsuko klaidas, kurios buvo ne mažesnės nei likusių LKP CK narių. Z. Angariečio nuomone, taip nutiko dėl to, kad V. Kapsukas rengė projektą, o ir Kominterno komisija jam buvo palanki. Z. Angarietis aiškino, kad tokia rezoliucija negali padėti išspręsti konflikto, o gali jį tik toliau gilinti, bet jis kartu su LKP CK vykdys joje iškeltus uždavinius⁸¹. Iš esmės kortos apsvirtė – Z. Angarietis atsidūrė panašioje padėtyje, kokioje buvo V. Kapsukas, priverstas aiškintis, dėstyti „atskirąją nuomonę“, bet, kitaip nei V. Kapsukas, Z. Angarietis jau neturėjo kur kreiptis ir kur ieškoti arbitražo, nes Kominterno vykdomasis komitetas formaliai padėjo tašką, nors konfliktų neišsprendė, tik juos užkonservavo.

Išvados

1. Tyrimo rezultatai leidžia papildyti sovietmečiu slėptą LKP veikėjų konflikto esmę ir koreguoja kai kurias interpretacijas, pateikiamas lietuviškoje istoriografijoje. 1925–1926 m. dėl V. Kapsuko užimtumo, o vėliau ir ligos LKP reikaluose ėmė dominuoti Z. Angarietis. Performavus Politbiurą ir daliai jo narių ėmus dirbti pogrindyje Lietuvoje, su jais nuolatinę ryšį palaikė ir nuolatinis nurodymas siuntė tik Z. Angarietis,

⁷⁷ LKP Konferencijos 30 posėdis, 1927-10-01, LYA, f. 77, ap. 10, b. 3, l. 220.

⁷⁸ *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, 1978, p. 193.

⁷⁹ Резолюция ИККИ о положении в К. П. Литвы, 1927-10-27, in: LYA, f. 77, ap. 24, b. 5, l. 331–338.

⁸⁰ *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, 1978, p. 198.

⁸¹ Заявление. З. Ангаретис (копия), 1927-10-13, in: LYA, f. 77, ap. 28, b. 253, l. 165–170.

neinformuodamas kito Politbiuro nario V. Kapsuko ir taip izoliavo jį nuo LKP reikalų. V. Kapsukas, jUSDamas didėjančią Z. Angariečio įtaką ir savo izoliaciją, pareikalavo pradėti partinę diskusiją ir kreipėsi į Kominterno vykdomąjį komitetą prašydamas išspręsti susiklosčiusią situaciją.

2. Dėl galimybės veikti laisviau ir vėliau dėl V. Kapsuko keliamų kaltinimų Z. Angarietis pradėjo telkti savo šalininkus, pirmiausia nuteikdamas prieš V. Kapsuką, o 1926 m. pabaigoje įvykdžius mirties bausmę keliems LKP lyderiams, pasirūpindamas, kad jo šalininkai patektų į CK.
3. Nesutarimai greitai įgavo asmenišką pobūdį ir reiškėsi noru varžovą pašalinti ar sumenkinti jo valdžią. Z. Angarietis prašė pašalinti V. Kapsuką iš Kominterno Lenkijos–Pabaltijo sekretoriato, o V. Kapsukas siūlė Politbiurą perkelti į Maskvą ir jį papildyti priešiška Z. Angariečio atžvilgiu nusiteikusių V. Volinskiu.
4. Nors abi pusės aktyviai dalyvavo ir išreiškė savo poziciją, konflikto arbitražas buvo paliktas Kominterno vykdomojo komiteto sudarytai „Lietuviškai komisijai“. Komisija 1927 m. posėdžiavo tik tris kartus ir, nors posėdžiai buvo ilgi, buvo leidžiama išsakyti, bet jai trūko laiko ir dėmesio įsigilinti į nesutarimus. Nors komisijos sprendimai buvo palankesni V. Kapsukui, bet tik todėl, kad Z. Angarietis turėjo dominuojančią poziciją, kurią komisija pabandė mažinti, grąžindama *status quo*. Galutinai konflikto sprendimas paliktas LKP konferencijai.
5. LKP IV konferencijoje, sušauktoje 1927 m. pabaigoje, remiantis Kominterno komisijos pozicija, buvo balansuojama. Konferencijoje dalyvavęs Komisijos narys ir vienas Kominterno lyderių O. Kuusinenas švelnino kritiką, išsakomą Z. Angariečiui, taip nulemdamas balansinę poziciją: reikėjo raminti nesutarimus, bet, trūkstant patyrusių vadų, nebuvo įmanoma nušalinti Z. Angariečio ar V. Kapsuko. Tokia politika lėmė savotišką dvidaldystę LKP kone dešimtmečiui.

Bibliografija

- Agnew J., McDermott K., 1996 – Jeremy Agnew, Kevin McDermott, *The Comintern: A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Red Globe Press, 1996.
- Butkus Z., 2019 – Zenonas Butkus, *Tarp trečiojo Reicho ir trečiosios Romos: Vokietijos ir Sovietų politikos poveikis Baltijos šalių tarptautinei ir vidaus padėčiai tarpukaryje*, Vilnius, 2019.
- Ėmužis M., 2019 – Marius Ėmužis, „Nesutarimai ir kovos dėl lyderystės tarp Lietuvos komunistų 1935–1937 m.“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2019, Nr. 1, p. 101–125.
- Kasparavičius A., 1999 – Algimantas Kasparavičius, „LKP tikslai ir veikla III Seimo rinkimuose“, in: *Istorija*, 1999, t. XLI, p. 24–33.
- Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža – Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža, 1920–1940*, t. 2, Vilnius, 1978.
- Mickevičius J., 1962 – Juozas Mickevičius, „Iš prisiminimų apie vyresnįjį draugą. Zigmo Angariečio 80-ąsias gimimo metines minint“, in: *Švyturys*, 1962, Nr. 12.
- Svarauskas A., 2016 – Artūras Svarauskas, „1926-iejai: ar komunistai planavo valstybės perversmą Lietuvoje“, in: *Istorijos ženklų pamokos. Juozo Urbšio 120 metų sukakčiai*, Panevėžys, 2016, p. 47–54.
- Tininis V., 2000 – V. Tininis, *Sniečkus: 33 metai valdžioje*, Vilnius, 2000.